

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

Cezary Golik¹

Sporządzenie zarzutu popełnienia przestępstwa²

Streszczenie

Artykuł stanowi kontynuację problematyki związanej z czynnościami organów postępowania przygotowawczego polegającymi na sformułowaniu wobec określonej osoby zarzutu popełnienia przestępstwa. Autor opracowania – z odwołaniem do odnośnych norm Kodeksu postępowania karnego oraz aktów wykonawczych – prowadzi rozważania poprzez próby interpretacji kolejno wyłaniających się, zdecydowanie praktycznych, zagadnień i problemów wynikających ze stosowania tych przepisów w obecnie nadanym im normatywnie brzmieniu. W tej części opracowania zaprezentowane zostają dalsze uwagi dotyczące konstrukcji i treści budowanego zarzutu popełnienia przestępstwa w zakresie opisu czynu zarzucanego podejrzanemu i jego kwalifikacji prawnej.

Słowa kluczowe

Przedstawienie zarzutów, wydanie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, postanowienie o przedstawieniu zarzutów, zarzuty, zarzuty karne, podejrzanym, postępowanie przygotowawcze.

3.3. Opis zarzucanego czynu przestępnego

Przyjęta praktyka formułowania opisu czynu w zarzucie przewiduje jego rozpoczęcie od podania „czasu i miejsca” zachowania osoby podejrzanym będącego przedmiotem zarzucanego przestępstwa. Jest to zgodne z tre-

¹ Dr Cezary Golik, prokurator Prokuratury Rejonowej w Chorzowie.

² Kontynuacja problematyki zaprezentowanej w nr 1 Prok. i Pr., s. 72–91.

ścią przepisu art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k., określającego niezbędne składniki zarzutu aktu oskarżenia, z których te dwa wymienione są jako pierwsze.

Zwyczajowo jako „czas” zarzucanego działania podaje się dzień, miesiąc i rok, w którym miało ono miejsce. Wskazanie takie może nie być wystarczające, gdy jednego dnia jedna osoba dopuściła się kilku przestępstw, a wykazanie ich chronologii będzie miało znaczenie dla sprawy albo opis czynu w pozostałych elementach będzie identyczny z wcześniejszym czynem popełnionym przez tą samą osobę tego samego dnia. W takiej sytuacji powinno się – w miarę możliwości – doprecyzować wskazanie czasu zarzucanego działania w ramach danego dnia. W sytuacji, gdy nie da się dokładnie ustalić dnia popełnienia zarzucanego przestępstwa, w praktyce, operuje się wskazaniem miesiąca, czasami z przybliżeniem (np. na początku grudnia), kwartału, czy też pory danego roku. Wydaje się, że nie ma podstaw do tego, aby kwestionować takie działanie. Zdaje się ono być uprawnione z tym zastrzeżeniem, że jeśli zrodzi to wątpliwości co do możliwości zaistnienia przedawnienia ścigania zarzucanego czynu, to oczywiście – jeśli w toku postępowania nie zdoła się tych wątpliwości usunąć – będą one musiały być rozstrzygnięte na korzyść podejrzanego, co może prowadzić do konieczności umorzenia postępowania w zakresie tego czynu (art. 5 § 2 k.p.k.). Wskazanie czasu popełnienia czynu ma bowiem znaczenie nie tylko dla zindywidualizowania zarzucanego czynu, ale i dla określenia warunków dopuszczalności prowadzenia postępowania karnego w sprawie tego czynu (*arg. ex art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.*). W przypadku przybliżonego wskazywania czasu zaistnienia przestępstwa za pomocą sformułowań określających pewien wyodrębniony okres (np. cały miesiąc, kwartał czy półrocze) za czas popełnienia tego przestępstwa, w rozumieniu art. 6 § 1 k.k., uznać należy ostatni dzień tak wskazanego okresu (np. ostatni dzień wskazanego miesiąca)³. Podobnie, w przypadku przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych i trwałych, jako czas zabronionego zachowania sprawcy podaje się okres z oznaczeniem początku i końca za pomocą konkretnych dni, a jeśli to jest niemożliwe, to z taką precyzją, jaka tylko jest dostępna w oparciu o zgromadzone dowody. Jednakże dla zastosowania określonych instytucji prawa karnego materialnego (np. przedawnienia) w takim przypadku jako czas popełnienia przestępstwa należy przyjąć ostatni moment działania sprawcy⁴.

³ Postanowienie SN z dnia 27 września 2011 r., sygn. III KK 89/11, OSNKW 2012, nr 2, poz. 12.

⁴ Wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2002 r., sygn. II KKN 387/01, Lex 52943.

Pojawia się w tym miejscu pytanie o to, czy możliwym jest sporządzenie zarzutu, w którym czasu zabronionego zachowania nie da się wskazać nawet w przybliżeniu („w nieustalonym czasie”). Na tak postawione pytanie trzeba udzielić odpowiedzi negatywnej. Każda próba skonstruowania zarzutu w taki sposób musi prowadzić do wniosku, że nie da się wykluczyć, iż karalność takiego przestępstwa już ustała. Niezależnie od tego sytuacja taka świadczyć będzie o słabości materiału dowodowego rodzącej wątpliwość, czy do czynu w ogóle doszło. To zaś musi zmusić do rozważenia zasadności umorzenia postępowania w oparciu o przepisy art. 17 § 1 pkt 1 albo pkt 6 k.p.k.

Jako „miejsce” popełnienia przestępstwa wskazuje się zwykle nazwę miejscowości, w której miało miejsce zabronione działanie lub zaniechanie. Nie będzie to wystarczające, gdy w ramach jednej miejscowości właściwą miejscowo jest więcej jak jedna prokuratura lub jeden sąd tego samego rzędu. W takiej sytuacji konieczna będzie większa precyzja i wskazanie nazwy ulicy, placu lub obiektu, w którym doszło do zdarzenia. Miejsce popełnienia zarzucanego czynu – wskazane treścią zarzutu – ma bowiem znaczenie nie tylko dla zindywidualizowania czynu, ale także dla określenia właściwości miejscowej organów prowadzących postępowanie karne. Może być też tak, że czyn popełniony będzie w wielu miejscowościach jednocześnie – jest to możliwe w przypadku przestępstwa ciągłego (art. 12 § 1 i 2 k.k.) albo w szczególnej konfiguracji przestępstw trwałych. W szczególnych sytuacjach miejsce przestępstwa musi zostać wskazane jako nazwa statku wodnego lub powietrznego (art. 31 § 2 k.p.k.) albo nazwa stałej platformy umieszczonej na szelfie kontynentalnym (art. 115 § 15 k.k.). Niekiedy ustalenie miejsca popełnienia czynu może być niemożliwe, choć nie ma wątpliwości, że sam czyn zaistniał. Ustawodawca przewidział i dopuścił taką możliwość zamieszczając w art. 32 § 1 i 3 k.p.k. mechanizmy pozwalające na określenie właściwości miejscowej organów do prowadzenia postępowania w sprawie o takie przestępstwo. W tej sytuacji – w braku innej możliwości – zredagowany zarzut będzie mógł operować sformułowaniem „w nieustalonym miejscu”.

Należy przychylić się do stanowiska wedle którego niedostatki postanowienia o przedstawieniu zarzutów polegające na wadliwym oznaczeniu czasu i miejsca popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu mogą zostać usunięte wyłącznie w trybie uzupełnienia lub zmiany zarzutów (obecnie art. 314 k.p.k. – dop. Autora), chyba że – tutaj należy poczynić zastrzeżenie – chodzi o oczywistą omyłkę pisarską (art. 105 § 1 k.p.k.)⁵. Data

⁵ Wyrok SN z dnia 28 stycznia 2009 r., sygn. II KK 206/08, Prok. i Pr. 2009, nr 7–8 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 19.

popelnienia czynu niewątpliwie stanowi jeden z istotnych składników opisu czynu, o którym mowa w art. 313 § 2 k.p.k. Nadmiernym formalizmem byłoby jednakże wykluczenie możliwości stosowania do jej korekty art. 105 k.p.k., który to przepis przewiduje wszak kontrolę instancyjną dokonaną zmiany. O tym, czy konkretna omyłka spełnia kryterium „oczywistości”, w rozumieniu art. 105 § 1 k.p.k., rozstrzygać należy nie abstrakcyjnie, ale *in concreto*, w relacji do zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego⁶. Pominięcie tego trybu i dokonanie zmian dopiero w treści aktu oskarżenia stanowić będzie „istotny brak postępowania przygotowawczego” uzasadniający zwrot sprawy prokuratorowi (obecnie w trybie art. 344a k.p.k. – dop. Autora), gdyż tego rodzaju braki i niedokładności nie mogą być konwalidowane w toku postępowania sądowego, jeżeli mają znaczenie dla obrony oskarżonego⁷.

Opis czynu powinien obejmować wszystkie składniki czynu mające znaczenie dla jego prawidłowej kwalifikacji prawnej, nie tylko oznaczenie czasu i miejsca jego popelnienia, ale również zachowania sprawcy wypełniającego ustawowe znamiona czynu zabronionego, a także istotne elementy konkretyzujące ten czyn⁸. Zgodnie z systematyką art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k., po wskazaniu czasu i miejsca popelnienia zarzucanego czynu, opis czynu powinien zawierać określenie „sposobu” jego popelnienia.

Zwyczajowo w pierwszej kolejności wskazuje się, czy czyn został popelniony „wspólnie i porozumieniu” z inną osobą lub osobami. Jeśli tak było zaznaczenie tej okoliczności jest niezbędne⁹. Określając przestępstwo popelnione przez dwie lub więcej osób nie można w zarzucie przytaczać imion i nazwisk tych spośród nich, którym nie przedstawiano zarzutu popelnienia tego przestępstwa. W takiej sytuacji należy zamieścić sformułowanie „wspólnie i w porozumieniu z inną osobą”. Nie ma przeszkód do wskazania współsprawcy, jeśli jego współsprawstwo zostało prawomocnie stwierdzone w innym, wcześniejszym, postępowaniu¹⁰. Postuluje się jednak również w takiej sytuacji formę pośrednią „wspólnie i w porozumieniu z ustaloną osobą (lub osobami)”¹¹.

Następnie, gdy przedmiotem zarzutu jest wiele zachowań składających się na czyn ciągły, to w treści zarzutu należy wskazać, że zostały

⁶ Postanowienie SN z dnia 28 stycznia 2009 r., sygn. II KK 206/08, Prok. i Pr. 2009, nr 7–8 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 19.

⁷ Wyrok SN z dnia 30 maja 1985 r., sygn. I KR 119/85, OSPiKA 1998, nr 9–10, poz. 193.

⁸ Wyrok SA w Łodzi z dnia 21 stycznia 2013 r., sygn. II AKa 285/12, Lex nr 1282752.

⁹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. I Aka 436/05, Biul. SA w Katowicach 2006, nr 2, poz. 14.

¹⁰ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 28 września 2012 r., sygn. II AKa 214/12, Lex 1236105.

¹¹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 21 kwietnia 2011 r., sygn. II AKa 20/11, Lex nr 846478.

one popełnione „w krótkich odstępach czasu oraz w wykonaniu z góry powziętego zamiaru” (art. 12 § 1 k.k.), a w dalszej kolejności dokładnie opisać każdy czyn wchodzący w skład takiej konstrukcji przestępstwa¹². Sytuacja taka nie będzie miała miejsca w przypadku ciągu przestępstw (art. 91 § 1 k.k.), gdyż wtedy każde z przestępstw – popełnionych z wykorzystaniem takiej samej sposobności oraz w krótkich odstępach czasu – należy osobno opisać i osobno zakwalifikować jako wyczerpujące dane przepisu lub przepisy prawa karnego materialnego¹³.

Wśród znamion przestępstwa centralne miejsce zajmuje znamię czasownikowe¹⁴. Orzeczenie głównego zdania zarzutu powinno określać zarzucane oskarżonemu zachowanie naruszające normę prawa karnego materialnego zwarte w zwrocie czasownikowym (np. przywłaszczył sobie, zabrał w celu przywłaszczenia)¹⁵. Przestępstwem może być bowiem jedynie czyn polegający na zabronionym działaniu lub zaniechaniu. Należy więc uchwycić zasadnicze działanie podejrzanego, które podpada pod dyspozycję przepisu karnego i ono musi być w określeniu czynu orzeczeniem zdania głównego, a ponadto musi w sobie zawierać też opis warunków zwartych w dyspozycji, w których działanie główne musiało się odbyć¹⁶. Możliwe jest jednocześnie opisanie w zarzucie czynności sprawczych, które przepis określający dany typ przestępstwa wymienia alternatywnie, gdy materiał dowodowy zgromadzony w toku postępowania z dostatecznym stopniem prawdopodobieństwa wskazuje na fakt, iż osoba, której dotyczy zarzut dopuściła się każdego z tych rodzajowo wymienionych zachowań (np. art. 184 § 1 k.k.). Okoliczność taka będzie miała z pewnością wpływ na wymiar kary i środków karnych. Określenie czynu stanowi osnowę i tak samo jak przepis musi być sporządzone w jednym zdaniu. Musi ono być zgodne z syntaksą przepisu prawnego; szyk użytych zwrotów ma wpływ na znaczenie normy zawartej w przepisie prawnym. Nie można przestawiać zwrotów w stosunku do wewnętrznego porządku przepisu prawnego, ponieważ może to prowa-

¹² Wyrok SA w Warszawie z dnia 29 października 2012 r., sygn. II AKa 292/12, Lex 1238298.

¹³ Wyrok SN z dnia 1 marca 2006 r., sygn. II KK 123/05, Lex 180793; wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., sygn. V KK 252/12, Lex 1231652.

¹⁴ A. Sako wicz, Opinia w sprawie spełnienia wymogów formalnych wstępnego wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu byłego Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Zbigniewa Ziobry, Zeszyty Prawnicze 2013, nr 1, s. 213.

¹⁵ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks..., t. II, s. 78. Por. także wyrok SN z dnia 19 grudnia 2002 r., sygn. III KK 454/02, Lex nr 74424.

¹⁶ R. A. Stefański, Czynności..., s. 29.

dzić do opaczego stosowania normy prawnej¹⁷. Opis czynu powinien obejmować wszystkie składniki czynu mające znaczenie dla prawidłowej kwalifikacji, a więc poza wcześniej wskazanym oznaczeniem czasu i miejsca jego popełnienia, także elementy zachowania sprawcy wypełniające ustawowe znamiona czynu zabronionego, a w dalszej kolejności także inne istotne elementy konkretyzujące ten czyn¹⁸. Powinien również zawierać takie epizody z poczynionych ustaleń faktycznych, by odzwierciedlały te szczegóły zachowań współsprawców, które skutkowały przyjęciem konkretnej kwalifikacji prawnej czynu¹⁹. Ponad wszystko zarzut ma być jasny, czytelny i jednoznaczny, nie tylko dla osób zajmujących się profesjonalnie stosowaniem prawa, ale również dla wszystkich takiej znajomości przedmiotu nieposiadających²⁰. W zakresie opisu czynu wskazanego w zarzucie oznacza to, że musi on przedstawiać tworzące określoną całość zdarzenie faktyczne, w szczególności zachowanie podejrzanego, w taki sposób, by było widoczne, że swoim działaniem lub zaniechaniem wypełnił on znamiona czynu zabronionego, o którym mowa w przepisie (przepisach) wskazanych w przytoczonej dalej kwalifikacji prawnej²¹.

Wymóg dokładności określenia zarzucanego czynu nie sprowadza się tylko do wskazania znamienia czasownikowego występującego w ustawie, które odpowiada rzeczywistemu zachowaniu sprawcy przestępstwa. Konieczne jest także dokładne określenie strony podmiotowej towarzyszącej popełnieniu zarzucanego czynu. W przypadku przestępstw umyślnych (art. 9 § 1 k.k.) wymaganiu temu odpowiadać będzie zredagowanie opisu czynu w sposób niepozostawiający wątpliwości co do postaci zamiaru²². Obowiązek ten winien być realizowany poprzez dokładne opisanie rodzaju zamiaru z jakim podejrzany podejmował przestępne działanie lub zaniechanie objęte stawianym mu zarzutem²³. Zauważyć jednak trzeba, że dopuszcza się także wskazanie rodzaju zamiaru w sposób pośredni wynikający z zawartego w zarzucie opisu zachowania sprawcy²⁴. Orzecznictwo

¹⁷ S. Wałtoś, Akt oskarżenia w procesie karnym, s. 76.

¹⁸ Wyrok SA w Krakowie z dnia 12 maja 2009 r., sygn. II AKa 66/09, KZS 2009, nr 10, poz. 49.

¹⁹ Wyrok SA w Łodzi z dnia 26 października 2006 r., sygn. II AKa 130/06, Biul. PA w Łodzi 2006, nr 16, s. 17; wyrok SA w Krakowie z dnia 10 maja 2012 r., sygn. II AKa 51/12, KZS 2012, nr 6, poz. 32.

²⁰ Wyrok SN z dnia 6 listopada 2008 r., sygn. WA 42/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 2240.

²¹ Wyrok SN z dnia 28 września 2007 r., sygn. IV KK 180/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 2112.

²² Wyrok SA w Katowicach z dnia 16 maja 2002 r., sygn. II AKa 19/02, OSA 2003, nr 6, poz. 57.

²³ Wyrok SA w Lublinie z dnia 27 marca 2012 r., sygn. II AKa 13/12, KZS 2012, nr 9, poz. 69.

²⁴ Wyrok SN z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. II KK 188/10 Prok. i Pr. 2011, nr 6 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 14; wyrok SA w Lublinie z dnia 18 września 2012 r., sygn. II AKa 183/12, Lex nr 1237254.

dostarcza szerokiego wachlarza wskazań precyzujących wyżej przytoczone uwagi. I tak, dla przykładu, w wypadku zabójstwa (art. 148 k.k.) przyjmuje się, że dokładne określenie czynu wymaga wskazania nie tylko tego, że został on popełniony umyślnie, ale także z jakim zamiarem – bezpośrednim czy ewentualnym²⁵. W przypadku zamiaru ewentualnego, będącego w istocie zamiarem wynikowym, który nigdy nie występuje samodzielnie, lecz zawsze obok zamiaru bezpośredniego, opis czynu zarzucanego powinien wskazywać do czego oskarżony zmierzał, jaki cel chciał osiągnąć, a jaką możliwość popełnienia czynu zabronionego przewidywał i na co się godził²⁶. Wystarczy wskazać w tym miejscu, że określenie rodzaju zamiaru ma istotne znaczenie dla określenia stopnia winy podejrzanego²⁷ oraz oceny stopnia społecznej szkodliwości zarzucanego czynu²⁸, co przecież już na etapie postępowania przygotowawczego może rzutować na stosownie niektórych instytucji proceduralnych, jak chociażby możliwości wystąpienia z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania przeciwko podejrzanemu, co jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy stopień nasilenia obydwu tych okoliczności w danym czynie „nie jest znaczny” (art. 66 § 1 k.k.). W przypadku przestępstw nieumyślnych (art. 9 § 2 k.k.) koniecznym jest wykazanie w treści zarzutu, że czyn został popełniony przez osobę nim objętą w sytuacji, gdy ta – nie mając zamiaru jego popełnienia – popełniła go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywała (tzw. lekkomyślność – *luxuria*) albo mogła przewidzieć (tzw. niedbalstwo – *negligentia*). Wskazać trzeba, że w przypadku, gdy zarzut ma objąć przestępstwo wypadku komunikacyjnego (art. 177 § 1 i § 2 k.k.) jego opis, poza wykazaniem nieumyślności co do skutku, musi podkreślać umyślny lub nieumyślny sposób naruszenia zasad bezpieczeństwa w określonym rodzaju ruchu²⁹. Wreszcie, w przypadku, gdy zarzut ma objąć przestępstwo kwalifikowane przez następstwo (art. 9 § 3 k.k.) konieczne jest opisanie w nim nie tylko zaistniałego następstwa wynikającego z opisanego zachowania osoby, której zarzut jest przedstawiany, ale także zawarcie stwierdzenia, że osoba ta wskazane następstwo przewidywała,

²⁵ Postanowienie SN z dnia 28 maja 2003 r., sygn. WK 10/03, OSNKWA 2003, nr 9–10, poz. 76.

²⁶ Wyrok SA w Lublinie z dnia 11 lipca 2002 r., sygn. II AKa 143/02, OSA 2003, nr 4, poz. 29.

²⁷ Wyrok SA w Lublinie z dnia 27 marca 2012 r., sygn. II AKa 13/12, KZS 2012, nr 9, poz. 69.

²⁸ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 30 sierpnia 2012 r., sygn. II AKa 293/12, Lex nr 1236125.

²⁹ Postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 1997 r., sygn. V KKN 255/96, OSNKW 1997, nr 7–8, poz. 60; wyrok SN z dnia 1 grudnia 2005 r., sygn. V KK 353/05, Prok. i Pr. 2006, nr 4 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 7; wyrok SA w Lublinie z dnia 18 marca 2008 r., sygn. II AKa 56/08, Lex nr 399937.

choć bezpodstawnie przypuszczała, że go uniknie (tzw. lekkomyślność) albo że mogła i powinna je przewidzieć (tzw. niedbalstwo), gdyż zgodnie z utrwaloną w prawie polskim zasadą do odpowiedzialności na zasadzie art. 9 § 3 k.k. koniecznym jest, aby następstwo takie objęte było zarzucalną nieumyślnością w jednej z jej dwóch postaci. Pojęcia „następstwa czynu zabronionego” nie należy mylić ze skutkiem, gdyż chodzi tutaj o taki skutek, który wykracza poza znamiona typu podstawowego danego przestępstwa i stanowi podstawę do wyodrębnienia jego typu kwalifikowanego³⁰. Podsumowując uwagi o budowie zarzutu w części opisu strony podmiotowej działania sprawcy wskazać trzeba, że postaci winy jaka towarzyszyła czynowi nie można domniemywać. W szczególności dotyczy to zamiaru³¹. W sytuacji, gdy jeszcze nie uzyskano wyjaśnień podejrzanego ustalenia dotyczące strony podmiotowej czynu, w tym tyczące się kwestii zamiaru, muszą wynikać z analizy całokształtu okoliczności zajścia³². Wydaje się, że przede wszystkim powinno sięgać się do najbardziej uchwytnych i widocznych elementów działania sprawcy, to jest do okoliczności przedmiotowych³³.

W przypadku przestępstw materialnych nie można w opisie czynu pominąć związku przyczynowego między opisywanym (zarzucanym) danej osobie zachowaniem a wywołanym przez nie skutkiem, którym jest zmiana w istniejącej rzeczywistości. Wykazanie logicznego związku pomiędzy danym zachowaniem sprawcy przestępstwa a wywołanym przez to skutkiem ma takie znaczenie, że dopóki ów skutek nie zostanie przez sprawcę spowodowany, to możemy mówić jedynie o usiłowaniu, a nie o dokonaniu przestępstwa skutkowego³⁴. Dla poprawności konstrukcji opisu zarzutu, a zatem także dla korelacji tego opisu z jego przytoczoną kwalifikacją prawną, konieczne jest więc sformułowanie w opisie zarzutu logicznego przejścia pomiędzy tymi znamionami strony przedmiotowej, które odnoszą się do zachowania osoby podejrzanego a tymi, które obejmują skutek przewidziany w danym przepisie prawa karnego. W tym ujęciu ustawowy wymóg „dokładnego określenia czynu” wyklucza możliwość alternatywnego sformułowania jego ustawowych znamion. Spośród kilku istniejących wersji (zespołów znamion tworzących typ czynu zabronionego) organ postępowania przygotowawczego musi zdecydować się na jedną, która ma najsilniejsze uzasadnienie w zebranych dowodach, a gdy

³⁰ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010, s. 310.

³¹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2013 r., sygn. II AKa 91/13, Lex nr 1314912.

³² Wyrok SA w Białymstoku z dnia 7 sierpnia 2013 r., sygn. II AKa 80/13, Lex nr 1362665.

³³ Wyrok SA w Warszawie z dnia 7 czerwca 2013 r., sygn. II AKa 153/13, Lex nr 1342388.

³⁴ A. Marek, Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach, Toruń 2003, s. 63.

to jest niemożliwe – zgodnie z zasadą *in dubio mitius* – na tę, która jest najkorzystniejsza dla podejrzanego³⁵.

Spośród wszystkich „skutków”, jakie wywołał zarzucany czyn, najistotniejsze miejsce w sformułowanym zarzucie zajmuje „wysokość wyrządzonej szkody”. Redakcja przepisu art. 332 § 1 pkt 2 in fine k.p.k. wskazuje na to dobitnie. Wydaje się, że ustawodawca stawia redagującemu zarzut wymóg szczególnie dokładnego określenia jego treści w zakresie dotyczącym tej kwestii³⁶. Sam fakt wyrządzenia szkody – co ma być odzwierciedlone w zarzucie – będzie miał znaczenie już z tego powodu, że „szkoda” jest przedmiotowym elementem przestępstw skutkowych, a co za tym idzie niemożliwość jej wykazania powodować będzie niemożliwość zarzucenia danego przestępstwa w formie stadialnej dokonania. Szczególnie dokładnie wskazanie wysokości wyrządzonej szkody będzie miało znaczenie w przypadku tzw. przestępstw przepołowionych popełnionych przeciwko mieniu (art. 278 k.k., art. 284 k.k. i art. 288 k.k.), gdyż na uwadze zawsze należy mieć możliwość zakwalifikowania tych czynów jako wykroczeń (art. 119 § 1 k.w. oraz art. 124 § 1 k.w.). Z drugiej zaś strony wysokość wyrządzonej szkody może nakazywać zarzucenie popełnienia niektórych przestępstw przeciwko mieniu w typie kwalifikowanym (art. 294 § 1 k.k.). Określenie wysokości wyrządzonej szkody zawsze przekłada się na zakres obowiązku jej naprawienia³⁷. Wysokość wyrządzonej szkody może mieć też pośredni wpływ na stosowanie innych instytucji prawa karnego materialnego i procesowego – zwłaszcza, gdy szkoda nie jest znaczna (np. przyjęcie, że zachodzi wypadek mniejszej wagi albo możliwość skierowania wniosku o warunkowe umorzenie postępowania). Wymagana jest zatem szczególna staranność przy formułowaniu opisu zarzutu w części dotyczącej wymiaru zaistniałej szkody.

Wymaga to kilku uwag. Tak więc, po pierwsze, szkoda ma być wskazana w zarzucie co do swojej „wysokości”. Nie wystarcza zatem sam fakt stwierdzenia, że szkoda zaistniała. Ma być wskazana jej „wysokość”³⁸. W przyjętej praktyce formułowania zarzutów wysokość szkody wymierna jest w złotych polskich, co wynika z treści niektórych przepisów prawa karnego materialnego (art. 115 § 5 i 6 k.k., a także art. 119 § 1 k.w. i art. 124 § 1 k.w.), a niegdyś miało również bezpośrednie oparcie w tzw. za-

³⁵ Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2013 r., sygn. II KK 229/12, Lex nr 1315625.

³⁶ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. II Akz 553/09, Prok. i Pr. 2010, nr 4 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 24.

³⁷ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. II AKz 553/09, Prok. i Pr. 2010, nr 4 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 24, KZS 2009, nr 9, poz. 92.

³⁸ Wyrok SN z dnia 8 lutego 2012 r., sygn. V KK 416/11, Lex 1119585.

sadzie walutowości (art. 358 § 1 k.c.)³⁹. Wydaje się, że w przypadku, gdy przedmiotem zaboru jest waluta obca albo czyn popełniono w takich okolicznościach, że wskazanie wysokości wyrządzonej szkody w walucie obcej jest bardziej właściwe (np. czyn popełniony za granicą) wskazanie wysokości szkody może nastąpić w walucie obcej z uwzględnieniem średniego kursu tej waluty do złotego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski (art. 358 § 1 i 2 k.c.). W takiej sytuacji przeliczenie wartości szkody z waluty obcej na złote polskie determinować będzie zastosowanie tych samych mechanizmów prawnych, których byt i funkcjonowanie zależy od ustalonej wartości wyrządzonej szkody (np. stwierdzenie, że czyn stanowi jedynie wykroczenie z art. 119 § 1 k.w., a nie przestępstwo z art. 278 § 1 k.k. albo zastosowanie kwalifikacji tego przestępstwa z uwzględnieniem art. 294 § 1 k.k.). Truizmem jest stwierdzenie, że wysokość szkody w zarzucie powinna dokładnie odzwierciedlać wysokość szkody wyrządzonej przestępstwem w rzeczywistości. Pamiętać jednak należy, że jednym z celów postępowania przygotowawczego jest ustalenie „rozmiarów szkody” (art. 297 § 1 pkt 4 k.p.k.), a co za tym idzie organ prowadzący postępowanie przynajmniej powinien dążyć do takiego celu.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego dostarcza szereg wskazań co do poprawności formułowania opisu czynu w zakresie oznaczenia wysokości szkody w sytuacji, gdy tej nie da się wskazać w sposób ścisły. Jakkolwiek orzeczenia te odnoszą się wprost do treści wyroków, to – z podanych wcześniej względów – nadają się do odpowiedniego stosowania na etapie formułowania zarzutów w postępowaniu przygotowawczym. Słusznie zatem wskazywano, że nie jest dopuszczalne określenie – jako wartości przedmiotu zagarnięcia – w sposób alternatywny różnych sum z oznaczeniem górnej i dolnej granicy; jeśli po wyczerpaniu wszystkich dowodów nie można dokładnie ustalić wartości zagarniętego mienia, należy przyjąć sumę niebudzącą wątpliwości i taką przypisać (w postępowaniu przygotowawczym zarzucić – dop. Autora) sprawcy. Wolno w takiej sytuacji oznaczyć tę kwotę zwrotem „co najmniej” lub „nie mniej jak”, o ile pozostaje pewne, iż faktyczna ilość była wyższa, ale niemożliwa do określenia⁴⁰. O ile jednak jest możliwe, głównie w oparciu o załączone do akt sprawy dokumenty, precyzyjne określenie wysokości szkody, to opis

³⁹ Tj. przed dniem 23 stycznia 2009 r., kiedy weszła w życie zmiana tego przepisu wprowadzona przez art. 1 ustawy z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy kodeks cywilny oraz ustawy prawo dewizowe (Dz. U. z 2008 r., Nr 228, poz. 1506). Zob. także postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2011 r., sygn. III KK 184/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 33.

⁴⁰ Postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2011 r., sygn. III KK 184/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 33.

czynu powinien być jednoznaczny i niebudzący wątpliwości, bez potrzeby posiłkowania się formułą „co najmniej”⁴¹. Jednocześnie nie bez racji jest stwierdzenie, że określenia „co najmniej” lub „nie mniej niż” sugerują niewykluczenie możliwości przyjęcia czegoś więcej niż zostało ustalone, a to jest sprzeczne z zasadą *in dubio pro reo* (art. 5 § 2 k.p.k.), choć kategoryczne twierdzenie, że zwroty te nie powinny znajdować się w opisie czynu należy rozumieć tylko jako nakaz uczynienia wszystkiego co możliwe, aby ustalić rozmiar szkody możliwe dokładnie i uniknąć konieczności zamieszczenia takich określeń w zarzucie, a nie jako bezwzględny zakaz takiego sposobu jego formułowania⁴². Nie sposób odmówić słuszności pogładowi, że używanie sformułowania „co najmniej”, dopełniającego oznaczenie znamion przestępstwa (zamiaru „co najmniej ewentualnego”, wartości zaboru „nie mniej jak” itd.), sugeruje możliwość popełnienia przez oskarżonego czynu „poważniejszego”, czego przecież nie ustalono⁴³. Prezentowany przez orzecznictwo pogląd o sprzeczności z art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k. zarzutów, w których podjęto próbę określenia policzalnych elementów składowych strony przedmiotowej czynu konsekwentnie powielany jest w innych przypadkach, niż te które dotyczą określenia „wymiaru wyrządzonej szkody”. Podobnie podnoszono, że określenie „co najmniej jedno”, użyte na oznaczenie liczby uderzeń zadanych przez sprawcę pokrzywdzonej, jest niestosowne, bo sugeruje dopuszczenie możliwości zadania większej ilości uderzeń; skoro zaś takich nie ustalono, to owa sugestia jest rozstrzygnięciem wątpliwości na niekorzyść oskarżonego, sprzecznym z przepisem art. 5 § 2 k.p.k.⁴⁴ Stwierdzano również, że zwroty „nie mniej” i „nie mniejszej”, odnoszące się do ilości, bądź wartości środków odurzających, nie wykluczają przyjęcia, że ilości lub wartości tych narkotyków mogły być większe, co budziłoby wątpliwości co do ich faktycznej ilości i także naruszałoby zasadę *in*

⁴¹ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. II AKz 553/09, Prok. i Pr. 2010, nr 4 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 24.

⁴² Wyrok SA w Lublinie z dnia 12 października 2000 r., sygn. II Aka 182/00, OSA w Lublinie 2000, nr 13, s. 31; wyrok SA w Krakowie z dnia 28 maja 2010 r., sygn. II Aka 71/10, Prok. i Pr. 2011, nr 3 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 33; wyrok SA w Krakowie z dnia 17 kwietnia 2012 r., sygn. II Aka 46/12, Prok. i Pr. 2012, nr 11 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 28; wyrok SA w Krakowie z dnia 20 lipca 2012 r., sygn. II Aka 113/12, KZS 2012, nr 9, poz. 45.

⁴³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 listopada 2005 r., sygn. II Aka 183/05, KZS 2006, nr 1, poz. 40; wyrok SA w Krakowie z dnia 17 kwietnia 2012 r., sygn. II Aka 46/12, Prok. i Pr. 2012, nr 11 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 28; wyrok SA w Krakowie z dnia 22 sierpnia 2013 r., sygn. II Aka 154/13, KZS 2013, nr 9, poz. 86.

⁴⁴ Wyrok SA w Krakowie z dnia 8 grudnia 2005 r., sygn. II Aka 149/05, Prok. i Pr. 2006, nr 7–8 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 34.

*dubio pro reo*⁴⁵. Wreszcie, ogólnie stwierdzono, że nie jest prawidłowe używanie określenia „co najmniej” w oznaczeniu ilościowym zachowań przestępczych, gdyż takie określenie powoduje, że sprawcy można przypisać także większą ilość tych zachowań, choć ich nie udowodniono, zatem może powodować sytuację zabronioną przez art. 5 § 2 k.p.k.⁴⁶ W odniesieniu do powyższego stwierdzić należy, że oczywiście wysokość wyrządzonej szkody, jak i wszystkie inne policzalne elementy składające się na opis strony przedmiotowej czynu objętego konstruowanym zarzutem, powinna być wskazana dokładnie. Jeżeli jednak zebrane dowody nie pozwalają na kategoriyczne stwierdzenie tych wartości, to – z odwołaniem do zasady *in dubio pro reo* – trzeba przyjąć minimalną wartość, którą da się ustalić. Do tego zobowiązuje zasada tłumaczenia wszelkich wątpliwości na korzyść podejrzanego (art. 5 § 2 k.p.k.). W tym kontekście użycie sformułowania „co najmniej” albo „nie mniej jak” nie będzie niedopuszczalne. Przyłączyć się natomiast należy do poglądu, że wymogu dokładnego określenia czynu w zakresie wymiaru wyrządzonej szkody nie spełnia użycie wyrazu „około”, który jest zwrotem nieokreślonym⁴⁷. O ile bowiem użycie w zarzucie sformułowania „co najmniej” lub „nie mniej jak” pozwala na ustalenie wartości pewnej przynajmniej co do swojego wymiaru minimalnego, to zwrot „około” nie zakreśla nawet tej dolnej granicy. Niezrozumiałe jest zatem stanowisko, wedle którego nie ma podstaw twierdzenie, że określenie „około”, użyte w opisie czynu w odniesieniu do wysokości szkody, uchybia wymaganiu dokładnego opisu przypisanego czynu; jeżeli bowiem nie istnieje możliwość jednoznacznego ustalenia wartości mienia, to użycie określenia „co najmniej” lub „około” (każde z nich racjonalnie odzwierciedla inną przyczynę niemożności dokonania ustalenia jednoznacznego) nie może być oceniane w kategoriach uchybienia⁴⁸.

Opis czynu zamyka wskazanie zawartych w części ogólnej Kodeksu karnego okoliczności kształtujących zakres odpowiedzialności karnej⁴⁹. Najczęściej będzie to dotyczyło działania w warunkach powrotu do przestępstwa określonych w art. 64 § 1 i 2 k.k. W razie uprawdopodobnienia

⁴⁵ Wyrok SA w Krakowie z dnia 30 stycznia 2013 r., sygn. II AKa 258/12, KZS 2013, nr 4, poz. 65.

⁴⁶ Wyrok SA w Krakowie z dnia 26 kwietnia 2007 r., sygn. II AKa 73/05, KZS 2007, nr 5, poz. 41.

⁴⁷ R. A. Stefański, *Czynności...*, s. 33. Zob. także wyrok SA w Krakowie z dnia 29 listopada 2012 r., sygn. II AKa 153/12, KZS 2013, nr 1, poz. 56.

⁴⁸ Postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 2006 r., sygn. III KK 78/06, BPK 2006, nr 6, poz. 1213.

⁴⁹ Postanowienie SN z dnia 14 lutego 2008 r., sygn. V KK 245/07, Prok. i Pr. 2008, dodatek „Orzecznictwo”, nr 10, poz. 21.

takiego stanu rzeczy opis czynu będzie musiał zawierać wskazanie, że czyn został popełniony w ciągu 5 lat po odbyciu odpowiednio 6 miesięcy kary pozbawienia wolności za umyślne przestępstwo podobne (art. 64 § 1 k.k.) albo 1 roku kary pozbawienia wolności związanej z ponownym popełnieniem umyślnego przestępstwa przeciwko życiu lub zdrowiu, przestępstwa zgwałcenia, rozboju, kradzieży z włamaniem lub innego przestępstwa przeciwko mieniu popełnionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia (art. 64 § 2 k.k.)⁵⁰. Nie wydaje się konieczne – choć praktyka nie chce z tego zrezygnować – wskazywanie w sformułowanym opisie czynu konkretnych wyroków sądowych oraz dokładne opisywanie okresów odbytych kar. Wyjaśnienia w tym zakresie zawarte w podanych ustnie podstawach zarzutu lub w sporządzonym pisemnym ich uzasadnieniu, a w razie konieczności w uzasadnieniu aktu oskarżenia, wydają się być wystarczające.

Jeżeli materiał dowodowy zgromadzony w sprawie wskazuje na uzasadnione podejrzenie, że mający być zarzuconym czyn stanowi występki o charakterze chuligańskim, to opis skonstruowanego zarzutu powinien dać temu wyraz⁵¹. Konieczne jest zatem wskazanie okoliczności przemawiających za przyjęciem takiej kwalifikacji prawnej, co wymaga rozwinięcia z odniesieniem się do rzeczywistych faktów, a to oznacza, że nie można poprzestać na prostym przytoczeniu wyrażeń ustawowych zawartych w art. 115 § 21 k.k. Przyjąć należy, że uwagi odnoszące się do opisu występku o charakterze chuligańskim należy odnieść w identyczny sposób do opisu znamion przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 115 § 20 k.k.).

W literaturze wskazuje się, że określenie czynu zawarte w jego opisie powinno obejmować te wszystkie elementy, które wpływają na zmianę sankcji lub tryb orzeczenia środka karnego (np. stan nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego sprawcy wypadku w komunikacji determinujące zastosowanie kwalifikacji prawnej art. 177 § 1 lub § 2 k.k. w zw. z art. 178 k.k.)⁵². Z drugiej zaś strony zasadnie przyjmuje się, że zbędne jest wprowadzanie do opisu czynu tych ustawowych okoliczności obciążających lub łagodzących, które nie mogą obligatoryjnie wpłynąć na zaostrzenie sankcji lub jej złagodzenie, a które sąd może jedynie wziąć

⁵⁰ Wyrok SN z dnia 11 września 2008 r., sygn. IV KK 288/08, OSNKW 2008, nr 12, poz. 98; wyrok SN z dnia 11 października 2011 r., sygn. V KK 234/11, Lex nr 1044075; wyrok SN z dnia 17 stycznia 2012 r., sygn. V KK 388/11, Prok. i Pr. 2012, nr 4 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 15; wyrok SA w Białymstoku z dnia 18 kwietnia 2013 r., sygn. II AKa 60/13, Lex nr 1316165.

⁵¹ Wyrok SN z dnia 29 kwietnia 1996 r., sygn. WR 49/96, OSNKW 1996, nr 9–10, poz. 73.

⁵² A. Herzog, Niektóre problemy kwalifikacji prawnej przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, Prok. i Pr. 2002, nr 2, s. 156.

pod uwagę przy wymiarze kary (podaje się w tym miejscu przykład pojednania się ze sprawcą z art. 60 § 2 pkt 1 k.k.)⁵³.

Dodać trzeba na końcu, że opis czynu zarzucanego nie może zawierać wskazania, że został on popełniony w warunkach tzw. poczytalności w znacznym stopniu ograniczonej. Jakkolwiek stan określony w art. 31 § 2 k.k. stanowi istotny składnik strony podmiotowej czynu i powinien zawsze znaleźć odzwierciedlenie w opisie czynu przypisanego oskarżonemu przez sąd (oraz we wskazanej wtedy jego kwalifikacji prawnej) – nawet wówczas, gdy sąd nie stosuje nadzwyczajnego złagodzenia kary – to nigdy nie będzie on mógł znaleźć odzwierciedlenia w opisie czynu zarzucanego w postępowaniu przygotowawczym⁵⁴. Wynika to z faktu, iż w momencie sporządzania zarzutu – w każdej możliwej do wyobrażenia sytuacji – brak jest podstaw do przyjęcia, iż taki stan u osoby podejrzanej występował w czasie popełnienia zarzucanego jej czynu, skoro dopiero po przedstawieniu zarzutów możliwe jest poddanie podejrzanego badaniu przez biegłych psychiatrów i uzyskanie opinii wskazującej na taki stan rzeczy (art. 202 k.p.k.). Takie wskazanie będzie za to mogło znaleźć się w postanowieniu o uzupełnieniu zarzutów (art. 314 k.p.k.), gdy obok nowego zarzutu lub zarzutów przytaczać się będzie treść zarzutu lub zarzutów uprzednio przedstawionych, co do których uzyskano już opinię biegłych psychiatrów wskazującą na popełnienie tych czynów w warunkach art. 31 § 2 k.k. – oczywiście wskazanie faktu popełnienia przestępstwa w warunkach ograniczonej w znacznym stopniu poczytalności będzie dotyczyło tylko tego czynu, a nie czynu lub czynów, co do których następuje uzupełnienie, gdyż w tym zakresie konieczna będzie kolejna opinia biegłych psychiatrów. Możliwa, choć niekonieczna, jest zmiana zarzutu w trybie art. 314 k.p.k., oczywiście po uzyskaniu opinii biegłych psychiatrów, dla odzwierciedlenia ustalonej okoliczności z art. 31 § 2 k.k.

3.4. Kwalifikacja prawna zarzucanego czynu

Ostatnim koniecznym – zgodnie z treścią art. 313 § 2 k.p.k. – elementem formułowanego zarzutu jest wskazanie „kwalifikacji prawnej zarzucanego czynu”. „Kwalifikacja prawna czynu” to nic innego, jak przyporządkowanie uprawdopodobnionego zdarzenia opisanego w treści zarzutu do określonego przepisu lub przepisów ustawy karnej. Zabieg kwalifikacji prawnej polega

⁵³R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks..., t. II, s. 357.

⁵⁴Wyrok SN z dnia 11 września 2008 r., sygn. IV KK 288/08, OSNKW 2008, nr 11, poz. 98; wyrok SA w Białymstoku z dnia 18 kwietnia 2013 r., sygn. II AKa 60/13, Lex nr 1316165.

na wskazaniu przepisu lub przepisów określających prawnie relewantne cechy należące do istoty czynu, czyli znamion, których wypełnienie stanowi o przestępności czynu. Pamiętać bowiem należy, że przestępstwem jest czyn polegający na zabronionym działaniu lub zaniechaniu⁵⁵.

Kwalifikacja prawna czynu ma o tyle istotne znaczenie, że od niej zależy ostatecznie zastosowanie określonej sankcji wobec osoby, której przypisane zostanie popełnienie przestępstwa. Niezależnie od tego możliwość zakwalifikowania uprawdopodobnionego zdarzenia z określonego przepisu ustawy karnej stanowi już o samej dopuszczalności wszczęcia postępowania przygotowawczego (art. 303 k.p.k.), a także determinuje jego formę nakazując – poza wyjątkiem określonym w art. 309 pkt 5 k.p.k. – prowadzenie śledztwa albo dochodzenia (art. 309 k.p.k. oraz art. 325b k.p.k.). Po wszczęciu postępowania przygotowawczego in rem kwalifikacja prawna czynu, będącego przedmiotem jego prowadzenia, stanowi o dopuszczalności zastosowania niektórych instytucji proceduralnych, zwłaszcza o charakterze dowodowym (np. kontrola i utrwalanie rozmów telefonicznych możliwe są jedynie, gdy toczące się postępowanie dotyczy przestępstw wyszczególnionych w art. 237 § 3 k.p.k.), a niekiedy nakazuje przeprowadzenie czynności w określony sposób, wyłączając reguły ogólne, a tym samym krępuje w tym zakresie swobodę organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze (np. przesłuchanie pokrzywdzonego w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego⁵⁶, który w chwili wykonania tej czynności nie ukończył 15 lat, możliwe jest jedynie w trybie art. 185a k.p.k.). Podobnie, już na etapie postępowania przygotowawczego in personam, kwalifikacja prawna czynu będącego przedmiotem zarzutu nakazuje przeprowadzenie określonych czynności procesowych (np. wynikający z art. 214 § 2 k.p.k. obligatoryjny nakaz przeprowadzenia wywiadu środowiskowego o osobie podejrzanego), ale może też zakazywać stosowania określonych instytucji proceduralnych (np. określony w art. 607b pkt 1 k.p.k. zakaz wydania tzw. Europejskiego Nakazu Aresztowania wobec podejrzanego, któremu zarzuca się popełnienie przestępstwa zagrożonego karą do roku pozbawienia wolności). Ustanie możliwości zakwalifikowania czynu, będącego przedmiotem prowadzonego postępowania przygotowawczego, z jakiegokolwiek przepisu określającego typ przestępstwa – niezależnie od momentu, w którym okoliczność taka powstała – będzie oznaczało nakaz umo-

⁵⁵ I. Andrzejew, *Kwalifikacja prawna czynu przestępczego*, Warszawa 1987 rok, s. 11.

⁵⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1138 z p. zm.). Akt prawny określany w tym opracowaniu skrótem „k.k.”

rzenia śledztwa lub dochodzenia z uwagi na fakt, że objęte tym postępowaniem zdarzenie stało się prawnokarnie nierелеwantne (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.). Jeżeli postępowanie przygotowawcze zostanie zakończone aktem oskarżenia (ewentualnie zostanie skierowany wniosek określony w art. 335 § 1 k.p.k. albo wniosek o jego warunkowe umorzenie), to przyjęta kwalifikacja prawna czynu w nim opisanego (art. 332 § 1 pkt 4 k.p.k.) będzie miała znaczenie dla ustalenia właściwości rzeczowej sądu I instancji.

Wskazanie kwalifikacji prawnej w treści zarzutu musi być „dokładne”, tak samo jak określenie zarzucanego czynu, o czym przesądza użycie przez ustawodawcę spójnika „i” w redakcji art. 313 § 2 k.p.k.⁵⁷. Obydwa wymienione składniki sformułowanego zarzutu muszą być określone równie dokładnie. Oznacza to nakaz ścisłej korelacji opisu czynu z przyporządkowaną mu kwalifikacją prawną. Z jednej zatem strony opis czynu zawarty w zarzucie nie może pomijać żadnego z tych elementów działania sprawcy, które dla kwalifikacji prawnej mają istotne znaczenie, gdyż brak wskazania w opisie wszystkich znamion danego czynu zabronionego uniemożliwia zakwalifikowanie go jako przestępstwa⁵⁸. Z drugiej zaś strony prawidłowa kwalifikacja prawna musi odpowiadać wszystkim istotnym elementom zarzutu określonym w opisie czynu. Kwalifikacja prawna powinna być pełnym, czytelnym i prawnym odzwierciedleniem zarzucanego sprawcy przestępstwa⁵⁹. Kwalifikacja prawna zarzucanego czynu jest bowiem równocześnie wyrazem poglądu organu sporządzającego zarzut na dokonane w postępowaniu przygotowawczym ustalenia faktyczne⁶⁰.

Pomimo tego, że kwalifikacja prawna czynu jest ściśle powiązana z opisem czynu, to pełni wobec niego jedynie rolę służebną. Opis czynu, jaki zostaje zaprezentowany w skardze zasadniczej kończącej postępowanie przygotowawcze, wiąże sąd rozpoznający sprawę w tym sensie, że określa ramy zdarzenia faktycznego (historycznego) o znamionach przestępstwa, o popełnienie którego oskarżona zostaje określona osoba i poza które sąd rozpoznający sprawę wyjść nie może⁶¹. Tymczasem przedstawiona w akcie oskarżenia kwalifikacja prawna zarzucanego czy-

⁵⁷ Wyrok SA w Katowicach z dnia 28 września 2012 r., sygn. II AKa 235/12, Lex nr 1236412.

⁵⁸ Wyrok SA w Lublinie z 1 kwietnia 2004 r., sygn. II AKa 25/04, OSA 2005, nr 8, poz. 55; wyrok SA w Krakowie z dnia 10 maja 2012 r., sygn. II AKa 51/12, KZS 2012, nr 6, poz. 32.

⁵⁹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 30 marca 2006 r., sygn. I AKa 80/06, Prok. i Pr. 2007, nr 1 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 32.

⁶⁰ A. Z a c h u t a, Opis i kwalifikacja prawna czynu z uwzględnieniem sprawczych odmian przestępnego współdziałania, Prok. i Pr. 2005, nr 1, s. 54.

⁶¹ Postanowienie SN z dnia 19 października 2010 r., sygn. III KK 97/10, OSNKW 2011, nr 6, poz. 50.

nu może być zmieniona przez sąd w zasadzie dowolnie – z tym jednakże zastrzeżeniem, że będzie musiała odpowiadać przyjętemu opisowi czynu. Jeśli zatem określona w akcie oskarżenia (lub w innej skardze kończącej postępowanie przygotowawcze) kwalifikacja prawna czynu zostanie wskazana wadliwie (w zakresie wpływającym na właściwość rzeczową lub miejscową sądu), to jeszcze na etapie poprzedzającym rozprawę główną prezes sądu – który poweźmie co do tego wątpliwość – będzie mógł skierować sprawę na posiedzenie (art. 339 § 3 pkt 3 k.p.k.), a następnie sąd – uznając słuszność oceny prezesa – będzie mógł podjąć decyzję o przekazaniu sprawy innemu sądowi według właściwości (art. 35 § 1 k.p.k.). Przede wszystkim jednak prawidłowość przyporządkowania kwalifikacji prawnej pod ustalony opis czynu będzie badana w toku rozprawy głównej i może być korygowana w trybie art. 399 k.p.k. Z brzmienia tego przepisu wynika, że to kwalifikacja prawna czynu może być „zmienną” w prowadzonym postępowaniu, zaś „stałą” jest czyn zakreślony granicami zaskarżenia, poza które wyjść nie można.

Od strony technicznej kwalifikacja prawna czynu może wyczerpywać się w powołaniu jednego przepisu ustawy karnej (tzw. kwalifikacja prosta), mieć postać zawierającą więcej jak jeden taki przepis (tzw. kwalifikacja kumulatywna odpowiadającą rzeczywistemu właściwemu zbiegowi przepisów w rozumieniu art. 11 § 2 k.k.) albo też obejmować obok przepisu karnego z części szczególnej Kodeksu karnego lub innej ustawy także przepis z jego części ogólnej (tzw. kwalifikacja złożona)⁶².

Skoro kwalifikacja prawna musi być przytoczona dokładnie, to przepisy wchodzące w jej skład należy wskazać w sposób ścisły – jeżeli to konieczne z powołaniem nie tylko artykułu, ale i paragrafu, punktu oraz litery danego aktu prawnego. W razie powoływania przepisu z Kodeksu karnego wystarczy oznaczenie aktu prawnego podać skrótowo poprzez zapis „k.k.” Zasada ta dotyczy odpowiednio przepisów karnych z Kodeksu karnego skarbowego⁶³, które przytacza się poprzez wskazanie oznaczenia „k.k.s.” Inne ustawy trzeba powołać podając ich nazwy, daty wydania oraz nazwę dziennika promulgacyjnego, rok jego wydania, numer i pozycję, pod którą akt został opublikowany (z tym, że od 2012 roku dzienniki ustaw nie są numerowane, a wobec tego wystarczy wskazanie roku i pozycji publikacji)⁶⁴.

W wypadku, gdy zarzucany czyn wyczerpuje znamiona określone w dwóch lub więcej przepisach ustawy karnej należy powołać wszystkie

⁶² A. Z a c h u t a, *Opis i kwalifikacja prawna czynu...*, s. 55.

⁶³ Ustawa z dnia 10 września 1999 roku Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 818). Akt prawny określany w tym opracowaniu skrótem „k.k.s.”

⁶⁴ R. A. S t e f a ń s k i, *Czynności...*, s. 39.

zbiegające się przepisy (tzw. kwalifikacja kumulatywna)⁶⁵. Sformułowanie tego rodzaju kwalifikacji prawnej kończy przywołanie „art. 11 § 2 k.k.” ze skrótowym wskazaniem stwierdzającym, iż pozostaje on w związku z przytoczonymi przepisami karnymi⁶⁶. Odpowiada to przyjętej przez ustawodawcę konstrukcji rzeczywistego właściwego zbiegu przepisów akcentującej, że ukaraniu podlega jedna aktywność człowieka mająca swoje miejsce i czas w obiektywnej rzeczywistości, a nie fakt jednoczesnego godzenia w wiele dóbr chronionych wieloma przepisami karnymi, co miałyby miejsce, gdyby obowiązywała koncepcja idealnego zbiegu przepisów karnych⁶⁷. Konstrukcja tzw. kwalifikacji kumulatywnej może przyjąć postać np. „art. 286 § 1 k.k., art. 297 § 1 k.k. i art. 275 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.” Szczególna sytuacja kwalifikacji kumulatywnej zachodzi w przypadku przestępstwa określonego w art. 177 § 1 lub § 2 k.k., które zostaje popełnione w warunkach określonych w art. 178 k.k. W takiej sytuacji kwalifikacja prawna czynu zarzucanego musi przyjąć postać „art. 177 § 1 (§ 2) k.k. w zw. z art. 178 k.k.”⁶⁸

Kilka istotnych kwestii nasuwa się w związku z konstruowaniem tzw. kwalifikacji złożonych obejmujących jednocześnie wskazanie przepisu karnego z części szczególnej Kodeksu karnego lub innej ustawy oraz przepisu części ogólnej Kodeksu karnego. W literaturze sporny jest sposób konstruowania tego rodzaju kwalifikacji prawnej w przypadku sprawczych form współdziałania w przestępstwie (sprawcze postacie zjawiskowe przestępstwa). Problem sprowadza się do tego, czy kwalifikacja prawna w takiej sytuacji obok przepisu karnego (przepisu części szczególnej Kodeksu karnego albo przepisu karnego innej ustawy) powinna wskazywać także „art. 18 § 1 k.k.”, czy też może wskazanie takie jest zbędne. Według jednego stanowiska w wypadku wszystkich form sprawczych stosuje się kwalifikację tylko z przepisu określającego dany typ przestępstwa, pomijając zawarty w części ogólnej Kodeksu karnego art. 18 § 1 k.k. Podkreśla się przy tym, że z uwagi na to, iż wszystkie rodzajowe typy czynów zabronionych nastawione są na formę sprawczą w postaci sprawstwa pojedynczego lub współsprawstwa w wieloosobowej konfiguracji podmiotowej – a więc *ex definitione* sprawstwem jest zarów-

⁶⁵ Postanowienie SN z dnia 4 grudnia 2007 r., sygn. II KK 157/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 2756.

⁶⁶ Wyrok SA w Lublinie z dnia 18 maja 2006 r., sygn. II AKa 93/06, Prok. i Pr. 2007, nr 2, dodatek „Orzecznictwo”, poz. 28.

⁶⁷ P. K a r d a s, J. M a j e w s k i, Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygnięcia, Problemy odpowiedzialności karnej, Kraków 1994, s. 182.

⁶⁸ Wyrok SN z dnia 12 marca 1999 r., sygn. WA 5/99, Jurysta 1999, nr 7–8, s. 49.

no sprawstwo pojedyncze, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, jak i sprawstwo polecające – to do każdego typu czynu zabronionego znajduje zastosowanie definicja sprawstwa zawarta w art. 18 § 1 k.k., co powoduje, że wystarczające jest powołanie przepisu określającego dany typ przestępstwa⁶⁹. Podnosi się przy tym także argument, że przepis art. 18 § 1 k.k. nie dzieli się na punkty lub litery, a w związku z tym kwalifikacja prawna skonstruowana z jego wykorzystaniem, w powiązaniu z przepisem określającym typ czynu zabronionego, nie informuje, o którą odmianę sprawstwa chodzi w danym wypadku⁷⁰. W tej sytuacji wskazywano, że jedynie słuszne, a zarazem zupełnie wystarczające, jest określenie formy sprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstwa w opisie zarzucanego czynu⁷¹. Jedynie w sytuacji, gdy suma zachowań osób współdziałających wypełnia dopiero znamiona danego przestępstwa, a więc własnoręcznie nierealizujących żadnego znamienia typu rodzajowego, a sprawca pełni tylko rolę kierowniczą lub polecającą wykonanie znamion czasownikowych, proponuje się powołać w kwalifikacji prawnej art. 18 § 1 k.k., który przewiduje odpowiedzialność tego rodzaju sprawcy⁷². Wedle drugiego stanowiska przywołanie art. 18 § 1 k.k. w kwalifikacji prawnej czynu jest uzasadnione tym, że przepis ten w odniesieniu do form sprawczych, poza jednosprawstwem, określa ustawowe znamiona podmiotowe i przedmiotowe współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego i polecającego, które uzupełniają znamiona danego typu przestępstwa wyrażone w części szczególnej Kodeksu karnego lub w ustawie szczególnej⁷³.

W wypadku niesprawczych form współdziałania w przestępstwie (niesprawcze postacie zjawiskowe przestępstwa), a więc podżegania (art. 18 § 2 k.k.) oraz pomocnictwa (art. 18 § 3 k.k.), nie budzi w literaturze żadnych zastrzeżeń konieczność odzwierciedlenia tego faktu w konstrukcji kwalifikacji prawnej formułowanego zarzutu poprzez przywołanie jednego z tych przepisów w powiązaniu z przepisem określającym dany typ przestępstwa⁷⁴.

⁶⁹ A. Zachuta, *Opis i kwalifikacja prawna czynu...*, s. 67.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 67–68.

⁷¹ R. A. Stefański, *Czynności...*, s. 36. Zob. także wyrok SA w Katowicach z dnia 31 sierpnia 1995 r., sygn. II Akr 137/95, OSA 1996, nr 1, poz. 2; wyrok SA w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. I Aka 436/05, Biul. SA w Katowicach 2006, nr 2, poz. 14.

⁷² A. Zachuta, *Opis i kwalifikacja prawna czynu...*, s. 68–70.

⁷³ P. Kardas, (w:) G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Rąglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, t. I, Warszawa 2012, s. 304, 325, 324–326.; P. Kardas, *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za współdziałanie*, Kraków 2001, s. 506, 536–537, 545–546.

⁷⁴ A. Zachuta, *Opis i kwalifikacja prawna czynu...*, s. 68.

Podobnie, w przypadku form stadialnych popełnienia przestępstwa, a więc przygotowania (art. 16 § 1 k.k.) oraz usiłowania, w tym i usiłowania nieudolnego (art. 13 § 1 i 2 k.k.), przepisy te powinny się przywołać w kwalifikacji prawnej w powiązaniu z przepisem przewidującym typ przestępstwa, do którego popełnienia przygotowywano się lub które usiłowano popełnić⁷⁵.

Kwalifikacja prawna powinna odzwierciedlać również fakt popełnienia zarzucanego czynu w okolicznościach, które zgodnie z przepisami części ogólnej Kodeksu karnego, kształtują zakres odpowiedzialności karnej osoby, której zdecydowano się przedstawić zarzut. W tym przypadku kwalifikacja prawna musi odpowiadać stosownie rozwiniętemu opisowi czynu formułowanego zarzutu. Będzie to dotyczyło najczęściej działania w warunkach recydywy, co oznacza konieczność przytoczenia w niej „art. 64 § 1 k.k.” lub „art. 64 § 2 k.k.” jako przepisu pozostającego w związku z przepisem przewidującym dany typ przestępstwa⁷⁶. Jeżeli zdecydowano się zarzucić popełnienie występku o charakterze chuligańskim albo przestępstwa o charakterze terrorystycznym, to „art. 57a § 1 k.k.” albo „art. 115 § 20 k.k.” również powinny uzupełnić kwalifikację prawną zarzucanego czynu zostając przytoczone obok przepisu określającego dany typ przestępstwa. Jednocześnie wydaje się zbędne wprowadzanie do kwalifikacji prawnej zarzucanego czynu tych ustawowych okoliczności obciążających lub łagodzących, które nie wpływają obligatoryjnie na zaostrzenie sankcji lub jej złagodzenie, a które sąd może jedynie wziąć pod uwagę przy wymiarze kary (jak chociażby wcześniej wskazany przykład faktu „pojednania się ze sprawcą” określony w art. 60 § 2 pkt 1 k.k.). Zgodnie z poczynionymi wyżej uwagami dotyczącymi konstruowania opisu czynu stwierdzić trzeba, że w przedstawianym osobie podejrzanej zarzucie nigdy nie wymienia się w kwalifikacji prawnej zarzucanego czynu „art. 31 § 2 k.k.”, gdyż na tym etapie postępowania zawsze brak jest dowodu wskazującego, że czyn został popełniony w warunkach poczytalności w znacznym stopniu ograniczonej (co pozostaje w korelacji z identycznym zakazem dotyczącym zamieszczania takiego sformułowania w opisie zarzucanego czynu). Ustalenia dotyczące faktu ograniczonej (a także zniesionej) poczytalności są bowiem możliwe w trybie art. 202

⁷⁵ R. A. Stefański, *Czynności...*, s. 36.

⁷⁶ Wyrok SN z dnia 11 października 2011 r., sygn. V KK 234/11, Lex nr 1044075; wyrok SA w Katowicach z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. II AKa 238/10, Lex nr 846481; wyrok SN z dnia 17 stycznia 2012 r., sygn. V KK 388/11, Prok. i Pr. 2012, nr 4 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 15; wyrok SA w Łodzi z dnia 13 czerwca 2013 r., sygn. II AKa 99/13, Biul. SA w Łodzi 2013, nr 3.

k.p.k., a więc nie tylko już po sporządzeniu zarzutu, ale także po jego ogłoszeniu i przesłuchaniu podejrzanego.

Przepis „art. 12 § 1 k.k.” wymaga przytoczenia w kwalifikacji prawnej, gdy formułowany zarzut obejmuje wiele zachowań – popełnionych w krótkich odstępach czasu oraz w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, a jeżeli przedmiotem zamachu jest dobro osobiste także popełnionych na szkodę tego samego pokrzywdzonego – tworzących jeden czyn ciągły odpowiadający typowi przestępstwa określonego w konkretnym przepisie części szczególnej Kodeksu karnego albo w innej ustawie. W takiej sytuacji fakt popełnienia danego przestępstwa w warunkach art. 12 § 1 k.k. powinien znaleźć również wyraz w opisie jego znamion, gdzie przewidziane w nim przesłanki powinny być wyartykułowane⁷⁷. Zastrzec jednak trzeba, że przepis art. 12 § 1 k.k. nie wymaga powołania, a nawet byłoby to wadliwe, gdy chodzi o przestępstwo, w którego znamionach wykonawczych przewidziana została wielokrotność zachowań (tzw. przestępstwa wieloczynowe, jak np. długotrwałe, wielokrotne znęcanie się nad osobą zależną określone w art. 207 k.k.)⁷⁸.

Podobnie w kwalifikacji prawnej zarzucanego przestępstwa powołany winien zostać przepis „art. 12 § 2 k.k.” w sytuacji, gdy w toku postępowania przygotowawczego w dostatecznie uzasadnionym stopniu uprawdopodobnione zostanie, iż osoba wobec której formułowany jest zarzut w krótkich odstępach czasu, przy wykorzystaniu tej samej albo takiej samej sposobności lub w podobny sposób popełnia dwa lub więcej umyślnych wykroczeń przeciwko mieniu, a łączna wartość mienia uzasadnia odpowiedzialność za przestępstwo. Przepis art. 12 § 2 k.k. określa bowiem szczególną odmianę czynu ciągłego jako instytucji o charakterze redukcyjno-kumulującym, uzupełniającą zakres uregulowania ciągłości w art. 12 § 1 k.k. Rozwiązanie zawarte w art. 12 § 2 k.k. ma charakter subsydiarny wobec art. 12 § 1 k.k. i znajduje zastosowanie do tych wypadków, które pozostają poza zakresem klasycznej regulacji czynu ciągłego. W perspektywie podstaw odpowiedzialności karnej art. 12 § 2 k.k. umożliwia i zarazem nakazuje powiązanie w jedną całość dwóch lub więcej zachowań tego samego sprawcy, stanowiących samoistnie umyślne wykroczenia przeciwko mieniu. Przepis ten prowadzi do modyfikacji oraz wyznaczenia podstawy prawnokarnego wartościowania w sposób oparty na redukcji. Z wielu zachowań pozwala bowiem stworzyć jeden podlega-

⁷⁷ Wyrok SA w Katowicach z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. II AKa 238/10, Lex nr 846481.

⁷⁸ Wyrok SA w Krakowie z dnia 19 grudnia 2002 r., sygn. II AKa 274/02, Prok. i Pr. 2003, nr 9 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 17.

jący łącznej ocenie oraz skutkujący kumulacją kompleks, a w rezultacie wszystkie zachowania, które bez użycia mechanizmu z art. 12 § 2 k.k. stanowiłyby odrębne wykroczenia, stają się łączną podstawą odpowiedzialności za jedno przestępstwo. Oznacza to, że z perspektywy funkcjonalnej art. 12 § 2 k.k. służy do określenia podstawy prawnokarnej wartościowania, którą jest oceniany jako jedna całość kompleks zachowań stanowiących odrębnie umyślne wykroczenia przeciwko mieniu⁷⁹.

Sporna w literaturze jest kwestia dotycząca konieczności przytaczania w kwalifikacji prawnej „art. 91 § 1 k.k.” w sytuacji, gdy dwa lub więcej przestępstw popełnionych zostało „w krótkich odstępach czasu oraz w wykonaniu takiej samej sposobności”, a więc w warunkach tzw. ciągu przestępstw. Wydaje się, że wskazanie tego przepisu w kwalifikacji prawnej zarzucanych czynów jest zbędne. Konstrukcja przewidziana w art. 91 § 1 k.k. to nic innego jak szczególny przypadek możliwości wymierzenia kary łącznej – co wynika z umiejscowienia tego przepisu w rozdziale IX Kodeksu karnego – a co za tym idzie jest to przepis, który zastosowanie znaleźć powinien dopiero na etapie wyrokowania, gdyż adresowany jest dla sądu, a nie do organów prowadzących postępowanie przygotowawcze. Tym samym w przypadku konieczności zarzucenia w śledztwie lub dochodzeniu więcej jak jednego przestępstwa jednej osobie każde z nich powinno się nie tylko osobno opisać, ale i osobno zakwalifikować, jako wyczerpujące dany przepis lub przepisy prawa karnego materialnego⁸⁰. Tym samym niezrozumiałe jest stanowisko, wedle którego przepis art. 91 § 1 k.k. powinno się powołać po kwalifikacji ostatniego z czynów objętych sformułowanym zarzutem składających się na ciąg przestępstw, poprzedzając to zwrotem: „przy czym przestępstw tych dopuścił się w ciągu przestępstw, tj. z art. 91 § 1 k.k.”⁸¹ Powstaje bowiem pytanie o to, czemu takie wskazanie miałyby służyć? Jeśli bowiem temu, aby uprzedzić podejrzanego o możliwości wymierzenia mu kary w wysokości do górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za dane przestępstwo zwiększonego o połowę (czyli zgodnie z art. 91 § 1 k.k.)⁸², to dłączenie w wypadku zarzucania dwóch lub więcej czynów niepozosta-

⁷⁹ J. Giezek, P. Kardas, Nowe uregulowania ciągłości popełnienia przestępstwa i wykroczenia (art. 12 § 2 kodeksu karnego i art. 10a kodeksu wykroczeń), Pal. 2019, nr 1–2, s. 35–55.

⁸⁰ Wyrok SN z dnia 1 marca 2006 r., sygn. II KK 123/05, Lex 180793; wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., sygn. V KK 252/12, Lex 1231652; wyrok SA w Katowicach z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. II AKa 238/10, Lex nr 846481; wyrok SA w Rzeszowie z dnia 25 października 2012 r., sygn. II AKa 95/12, Lex nr 1237642.

⁸¹ R. A. Stefański, Czynności..., s. 37.

⁸² *Ibidem*.

jących w tzw. ciągu przestępstw nie uprzedza się osoby, wobec której zarzut jest formułowany o tym, że na zasadach ogólnych (art. 86 k.k.) może jej być wymierzona kara łączna sięgająca sumy kar za poszczególne zarzucane jej przestępstwa? Z podanych wyżej względów przyłączyć należy się do stanowiska, że nie znajduje także normatywnego uzasadnienia propozycja, by po osobnym opisie wszystkich czynów, składających się na tzw. ciąg przestępstw, dokonać ich wspólnej kwalifikacji prawnej wskazując w niej „art. 91 § 1 k.k. w związku z przepisem części szczególnej Kodeksu karnego”⁸³. Słusznie bowiem podnoszono, że taki sposób powołania kwalifikacji pozostaje w sprzeczności z przepisem art. 332 § 1 pkt 4 k.p.k. (a przez to również z przepisem art. 313 § 2 k.p.k.), który nakazuje podanie kwalifikacji prawnej co do każdego przestępstwa z osobna⁸⁴. Jak wskazałem wyżej przepis art. 91 § 1 k.k. jest adresowany do sądu rozpoznającego sprawę – o czym przesądza jego umieszczenie w Kodeksie karnym oraz zawarte w nim stwierdzenie „sąd orzeka” – a co za tym idzie równie wadliwa jest koncepcja głosząca, że przywołanie art. 91 § 1 k.k. w postępowaniu przygotowawczym (jak należy rozumieć w kwalifikacji prawnej zarzucanego czynu – dop. Autora) jest możliwe dopiero w końcowym etapie śledztwa lub dochodzenia, gdyż uczynienie tego w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów może okazać się chybione, gdy w toku dalszych czynności zostanie wykazany brak ciągu przestępstw⁸⁵.

Techniczne znaczenie ma kwestia kolejności powoływania przepisów w kwalifikacjach kumulatywnych i złożonych. Jeśli chodzi o odzwierciedlenie w kwalifikacji prawnej formy zjawiskowej albo stadialnej popełnienia danego przestępstwa w praktyce spotyka się dwie metody powoływania przepisów. Według pierwszej, najpierw powołuje się przepis części ogólnej Kodeksu karnego, a dopiero potem przepis jego części szczególnej lub przepis przewidujący dany typ przestępstwa zamieszczony w innej ustawie (np. „art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 278 § 1 k.k.”)⁸⁶. Druga koncepcja przewiduje technikę odwrotną – w pierwszej kolejności nakazuje przytoczyć przepis przewidujący dany typ przestępstwa, a dopiero potem przepis części ogólnej Kodeksu karnego statuujący odpowiednią formę zjawiskową lub stadialną przestępstwa (np. „art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 13 § 1 k.k.”)⁸⁷. Doktrynalne uzasadnienie drugiej koncepcji sprowadza się do

⁸³ Z. Duś, Z problematyki kwalifikacji prawnej czynu, WPP 2000, nr 2, s. 77.

⁸⁴ R. A. Stefański, Czynności..., s. 37–38.

⁸⁵ Z. Duś, Z problematyki..., s. 77.

⁸⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 25 stycznia 2006 r., sygn. I AKa 436/05, Biul. SA w Katowicach 2006, nr 2, poz. 14.

⁸⁷ R. A. Stefański, Czynności..., s. 39.

stwierdzenia, że skoro przepisem odniesienia do przepisu ogólnego jest przepis zrębowy zawierający sankcję, to powinien wyprzedzać przepisy części ogólnej⁸⁸. Orzecznictwo stwierdza przy tej okazji wprost, że w sytuacji, która wymaga przywołania przepisu ogólnego, przepis części szczególnej ustawy karnej powinien wyprzedzać przepis części ogólnej⁸⁹. W przypadku, gdy tzw. kwalifikacja kumulatywna wymaga przytoczenia dwóch lub więcej przepisów, których znamiona wyczerpuje kwalifikowany czyn, w pierwszej kolejności powinno się przytaczać przepis przewidujący surowszą karę, który to przepis będzie stanowił podstawę prawną wymierzenia kary (art. 11 § 3 k.k.). Konstrukcję takiej kwalifikacji wieńczy wskazanie „art. 11 § 2 k.k.” z zaznaczeniem, że pozostaje on w związku wymienionymi wcześniej przepisami określającymi przestępstwa pozostające w zbiegu. Po przepisie określającym dany typ przestępstwa, a przypadku tzw. kwalifikacji kumulatywnej po przepisie art. 11 § 2 k.k., przywołuje się „art. 12 § 1 k.k.” albo „art. 12 § 2 k.k.” oddające dwa typy konstrukcji czynu ciągłego. Nie budzi większych wątpliwości, że przepisy części ogólnej Kodeksu karnego – wpływające na możliwość wymierzenia kary surowszej lub zastrzegające reguły odpowiedzialności w inny sposób (art. 57a § 1 k.k., art. 64 § 1 i 2 k.k., art. 65 § 1 i 2 k.k. oraz art. 178 k.k.) przytacza się na końcu kwalifikacji prawnej po przepisach przewidujących dany typ przestępstwa (ewentualnie także po przepisie art. 11 § 2 k.k.)⁹⁰.

Przytaczane w kwalifikacji prawnej przepisy łączy się w różny sposób. Przepisy określające niesprawcze formy współdziałania w przestępstwie (art. 18 § 2 i 3 k.k.) oraz formy stadialne popełnienia przestępstwa (art. 13 § 1 i 2 k.k. oraz art. 16 § 1 k.k.) łączy się z odnośnymi przepisami przewidującymi typy przestępstw za pomocą skrótowego zwrotu „w zw. z”. Taki sposób postępowania znajdzie odpowiednie stosowanie, jeśli przyjmie się, że sprawcze formy współdziałania w popełnionym przestępstwie należy odzwierciedlić w kwalifikacji prawnej zarzutu poprzez przytoczenie przepisu art. 18 § 1 k.k. Przepisy przewidujące dany typ przestępstwa, składające się na tzw. kumulatywną kwalifikację prawną, łączy się spójnikiem „i” (stosuje się też zwrot „oraz”), gdy zbiegają się jedynie dwa albo oddziela je przecinkami i ostatni łączy z przedostatnim takim spójnikiem (zwrotem „oraz”), gdy zbiegają się więcej jak dwa (stosowana jest też metoda łączenia wszystkich przepisów w takiej sytuacji spójnikiem „i”)⁹¹.

⁸⁸ S. Wałtoś, Akt oskarżenia w procesie karnym, s. 81.

⁸⁹ Wyrok SA w Lublinie z dnia 17 lutego 2004 r., sygn. II AKa 11/04, KZS 2005, nr 7–8, poz. 119.

⁹⁰ Z. Duś, Z problematyki..., s. 76–77.

⁹¹ R. A. Stefański, Czynności..., s. 39.

Sformułowanie kończy przywołanie art. 11 § 2 k.k. poprzez postawienie, po przepisach określających zbiegające się przestępstwa, zwrotu „w zw. z” albo też zwrotu „przy zast.” Przepisy art. 12 § 1 i 2 k.k., art. 57a § 1 k.k., art. 64 § 1 i 2 k.k., art. 65 § 1 i 2 k.k., art. 115 § 20 k.k. oraz art. 178 k.k. przytacza się na końcu kwalifikacji prawnej łącząc je z przepisami poprzedzającymi za pomocą skrótów „w zw. z” albo „przy zast.”

Wskazane różnice w technice konstruowania kwalifikacji prawnej – jak zasadnie podnosi się w literaturze – nie mają istotniejszego znaczenia, a wybór pomiędzy nimi zależy od przyjętej w praktyce konwencji⁹². Względem elegancję aktu procesowego wymaga, by w konstruowaniu kwalifikacji prawnej posługiwać się schematami mającymi największe uzasadnienie aksjologiczne⁹³. Z uwzględnieniem powyższych uwag stwierdzić należy, że faktycznie technika formułowania zarzutu, czyli kolejność przytaczania w nim poszczególnych przepisów i sposób wskazywania zależności pomiędzy nimi, ma znaczenie drugorzędne o tyle, o ile łącznie odczytywany opis czynu i jego kwalifikacja prawna dokładnie oraz w korelacji ze sobą opisują wszystkie istotne składniki strony podmiotowej i przedmiotowej zarzucanego czynu.

Przyjęta w sformułowanym zarzucie kwalifikacja prawna może być zmieniona w toku trwającego postępowania przygotowawczego, co może wynikać zarówno ze zmiany opisu czynu, jak i z faktu zmiany prawnej oceny uprawdopodobnionego zdarzenia objętego zarzutem przy niezmienności samych ustaleń faktycznych. Mechanizm korekty kwalifikacji prawnej – przynajmniej w przypadku zmiany kwalifikacji prawnej na surowszą – uregulowany jest w art. 314 k.p.k. Wydaje się, że błędy w sformułowanej kwalifikacji prawnej, stanowiące wady o charakterze oczywistych omyłek pisarskich, mogą być korygowane także w trybie art. 105 k.p.k. Oznacza to, że w sytuacji takiej nie jest wymagane zastosowanie instytucji zmiany zarzutów⁹⁴. O tym, czy konkretna omyłka w przytoczonej kwalifikacji prawnej zarzucanego czynu spełnia kryterium „oczywistości”, w rozumieniu art. 105 § 1 k.p.k., rozstrzygać należy nie abstrakcyjnie, ale *in concreto*, w relacji do zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego⁹⁵.

Zauważyć należy, że wszystkie poczynione wyżej uwagi dotyczące wynikających z art. 313 § 2 k.p.k. wymogów treści postanowienia o przedstawieniu zarzutów odnoszą się odpowiednio do treści zarzutu

⁹² A. Zachuta, Opis i kwalifikacja prawna czynu..., s. 56.

⁹³ R. A. Stefański, Czynności..., s. 39.

⁹⁴ Wyrok SN z dnia 3 lipca 2007 r., sygn. III KK 467/06, Lex nr 323669.

⁹⁵ Postanowienie SN z dnia 28 stycznia 2009 r., sygn. II KK 206/08, Prok. i Pr. 2009, nr 7–8 dodatek „Orzecznictwo”, poz. 19.

wpiszywanego w protokół przesłuchania podejrzanego, gdy zarzut przedstawiany jest w sposób „uproszczony”.

Bibliografia

Systemy prawa

1. Kosonoga J., Cora S., Dudka K., Eichstaedt K., Kiełtyka A., Kordeczuk J., Kosonoga J., Kulesza C., Rogalski M., Skorupka J., Stefański R. A., Tylman J., Woźniewski K., System Prawa Karnego Procesowego. Tom X – Postępowanie przygotowawcze, Warszawa 2016.

Komentarze

1. Augustyniak B., Eichstaedt K., Kurowski M., Świecki D., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2003.
2. Bafia J., Bednarzak J., Flemming M., Kalinowski S., Kempisty H., Siewierski M., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 1976.
3. Bogdan G., Cwiągalski Z., Kardas P., Majewski J., Raglewski J., Szewczyk M., Wróbel W., Zoll A., Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, Warszawa 2012.
4. Boratyńska K. T., Górski A., Sakowicz A., Ważny A., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2013.
5. Bratoszewski J., Gardocki L., Gostyński Z., Przyjemski S. M., Stefański R. A., Zabłocki S., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 1998.
6. Gabriel-Węglowski M., Regulamin prokuratury. Komentarz do § 121–272 oraz § 329–345 Regulaminu urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Warszawa 2013.
7. Grzegorzczak T., Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Komentarz do art. 313 k.p.k. – wyd. elektroniczne Lex Omega 2014.
8. Grzeszczyk W., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2007.
9. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2011.
10. Marek A., Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010.

Monografie

1. Andrejew I., Kwalifikacja prawna czynu przestępczego, Warszawa 1987.
2. Andrejew I., Ustawowe znamiona przestępstwa – typizacja i kwalifikacja przestępstw, Warszawa 1978.

3. Grzegorzyczyk T., Tylman J., Polskie postępowanie karne, Warszawa 1998.
4. Grzeszczyk W., Postępowanie przygotowawcze w kodeksie postępowania karnego, Kraków 1998.
5. Kalinowski S., Polski proces karny w zarysie, Warszawa 1979.
6. Kardas P., Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za współdziałanie, Kraków 2001.
7. Kempisty H., Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych, Warszawa 1986.
8. Malinowski Z., Niementowski K., Przykłady konkluzji aktów oskarżenia w sprawach o niektóre przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu, Warszawa 1964.
9. Marek A., Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach, Toruń 2003.
10. Prusak F., Pociągnięcie podejrzanego do odpowiedzialności w procesie karnym, Warszawa 1973.
11. Siewierski M., Tylman J., Olszewski M., Postępowanie karne w zarysie, Warszawa 1973.
12. Tarnowska D., Instytucja przedstawienia zarzutów w polskim procesie karnym, Szczecin 2013.
13. Waltoś S., Akt oskarżenia w procesie karnym, Warszawa 1963.
14. Waltoś S., Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2003.
15. Woliński S., Akt oskarżenia, Toruń 1946.

Artykuły

1. Duś Z., Z problematyki kwalifikacji prawnej czynu, WPP 2000, nr 2.
2. Giezek, Kardas P., Nowe uregulowania ciągłości popełnienia przestępstwa i wykroczenia (art. 12 § 2 kodeksu karnego i art.10a kodeksu wykroczeń), Pal. 2019, nr 1–2.
3. Golik C., Uzasadnienie decyzji o przestawieniu zarzutów w postępowaniu przygotowawczym, WPP 2019, nr 3.
4. Golik C., Zawiadomienie o wszczęciu postępowania przygotowawczego przeciwko określonej osobie (art. 21 § 2 k.p.k.), PS 2015, nr 3.
5. Herzog A., Niektóre problemy kwalifikacji prawnej przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, Prok. i Pr. 2002, nr 2.
6. Kardas P., Majewski J., Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygnięcia, (w:) Problemy odpowiedzialności karnej, Kraków 1994.
7. Krasny K., Prawidłowe formułowanie zarzutów i konkluzji aktów oskarżenia, Prok. i Pr. 1995, nr 11–12.

8. Ludwiczek A., Wszczęcie postępowania przeciwko osobie jako moment przerwania biegu terminu przedstawienia karalności, *Iustitia* 2012, nr 2.
9. Mioduski K., Akt oskarżenia, WPP 1953, nr 3.
10. Sakowicz A., Opinia w sprawie spełnienia wymogów formalnych wstępnego wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu byłego Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego Zbigniewa Ziobry, *Zeszyty Prawnicze* 2013, nr 1.
11. Stefański R. A., Czynności przedstawienia zarzutów, *Prok. i Pr.* 2013, nr 7–8.
12. Stefański R. A., Skuteczność przedstawienia zarzutów, *Prok. i Pr.* 2013, nr 6.
13. Zachuta A., Opis i kwalifikacja prawna czynu z uwzględnieniem sprawczych odmian przestępnego współdziałania, *Prok. i Pr.* 2005, nr 1.

Inne

1. Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1981.

Drawing up a charge of committing a crime

Abstract

The article is a continuation of the problems related to the activities of the pre-trial authorities involving the formulation of a charge of committing a crime against a certain person. The author of the study – with reference to the relevant norms of the Code of Criminal Procedure and implementing acts – conducts considerations through attempts to interpret the successively emerging, definitely practical, issues and problems arising from the application of these provisions in the currently given normative wording. In this part of the study, further comments are presented on the construction and content of the constructed charge of committing a crime in terms of the description of the act charged against the suspect and its legal qualification.

Key words

Presentation of charges, issuance of an order to present charges, order to present charges, charges, criminal charges, suspect, pre-trial proceedings.